

Senovės žemėlapiuose – ypatingoji Žemaitijos istorija

Aistas MENDEIKA

Praejusį trečiadienį Kretingos kultūros centro Parodų salėje pristatyta paroda „Žemaitija – istoriniuose Europos žemėlapiuose“ bei telšiškio profesoriaus Algirdo Žebrausko paskaita nustebino ne vieną žiūrovą. Parodos „vinis“ – ne senovės kartografo sugebėjimai, bet ypatinga Žemaitijos reikšmė visos Europos gyvenime.

Senovinių žemėlapių parodą pristatė Klaipėdos regiono valstybės archyvo Telsių filialo vedėja Alma Jankauskienė. Ji papasakojo, kaip kilo idėja surengti tokią parodą, kuri keliauja po Žemaitijos miestus. Taip pat pasidalijo įspūdžiais renkant eksponatus po įvairius arhivus, universitetus. Paroda buvo rengiama Telsiams tapus Lietuvos kultūros sostine, o jos iniciatorius buvo profesorius A. Žebrauskas. Žemėlapiai atrinkinti apie devynis mėnesius. Daugiausiai jų saugojta Vilniaus universiteto biblioteka.

Didžioji dalis parodoje eksponuojamų žemėlapių yra iš Vilniaus universiteto bibliotekos, kai kurie iš Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos nacionalinio muziejaus. Peržiūrėta apie 10 tūkst. skaitmeninių žemėlapių vaizdų, iš jų atrinkta 320 žemėlapių, kuriuose pažymėta Žemaitija tarp kitų Europos šalių. Iš pastarųjų dar atrinkta 50 pačių svarbiausių, kurie pateko į parodą.

„Paroda sulaukė didžiulio žmonių dėmesio bei susidomėjimo. Todėl ji demonstruojama ir dabar, vežama į kitus Žemaitijos miestus. Ji jau pabuvojo Gargžuose, Klaipėdoje, Palangoje, dabar atvyko į Kretingą. Pats seniausias žemėlapis nubraižytas 1513 metais“, – sakė A. Jankauskienė.

Kartu su paroda sukurti ir specialūs apylankai, kuriuose – „sumažinti“ parodoje eksponuojami žemėlapiai. Vieną tokių apylankų parodos autoriai padovanojo Kretingos kultūros centrui.

Kad žemėlapių paroda turi grįžtamąjį ryšį, rodo ir tai, kad, anot A. Jankauskienės, Telsiuose vienas iš parodos lankytojų į eksponatus žiūrėjo net tris valandas. Kretingiškiamis ji palinkėjo įdomių įspūdžių ir paragino, žiūrint į žemėlapius, ieškoti Kretingos vardo, kuris ten tikrai yra.

Tikrai ne mažiau nei pati Žemaitijos žemėlapių paroda kretingiškius sudomino

profesoriaus A. Žebrausko pasakojimas apie Žemaitijos krašto reikšmę Europos istoriniame gyvenime. Kaip ir dera tikram žemaičiui, juo labiau apie krašto istoriją pasakojant ne kur nors kitur, bet toje pačioje Žemaitijoje, A. Žebrauskas savo paskaitą pradėjo žemaitiškai tikėdamasis, kad tie, kuriems žemaitiška kalba bus nesuprantama, šalia tikrai ras vertėją.

„Svarbiausia parodos intencija yra parodyti žmonėms, kad mes gyvename unikaliame žemėje, turinčioje unikalią istoriją, unikalią kultūrą, žemėje, kuri davė ir gali labai daug duoti pasauliui. Žemaitija yra istorinis Europos regionas. Toks, kaip Bavarija, kaip Škotija, kaip Velsas. Kaip tie regionai, kurie ir šiandien gyvena Europoje. Mes, žemaičiai, esame lyg ir „nustumti į stalo galą“, kad netrukdytume pagrindiniams choristams. Tai nėra gerai. Manau, kad mes dar subręsiame ir pradėsime vertinti savo kultūrą nebijodami atskleisti savo ypatybių“, – pasakojo A. Žebrauskas.

Profesorius paragino atkreipti dėmesį į tai, kad visuose senoviniuose Europos žemėlapiuose šalia Lietuvos atskirai pažymėta ir Žemaitija. Per šimtmečius beveik nesikeitė ir jos ribos. Svarbiausia tokio reiškinio priežastis slypi viduramžiuose.

Pasak A. Žebrausko, visiems žinoma, kad prirašyta daug knygų apie karus su Kryžiuočių ordinu, kurie dar vadinami kryžiaus karais prieš Lietuvą. Tačiau, anot profesoriaus, kryžiaus karų prieš Lietuvą nebuvo, Kryžiuočių ar Livonijos ordinas juos rengė ne prieš Lietuvą, o prieš Žemaitiją. Būtent šis kraštas, kurio niekaip nepavyko užkariauti, abiem ordinams kėlė didžiausią rūpestį. Mat jis buvo įsiterpęs tarp ordinų ir neleido jiems susijungti sausumos keliais.

Dar viena išskirtinė senovės žemaičių

Pasak telšiškio profesoriaus Algirdo Žebrausko, Žemaitija senovėje padarė didžiulį žygdarbį – neleido susijungti Kryžiuočių ir Livonijos ordinams. Tuo ir kitais žemaičių žygiams žemėlapiuose vadinama Samogitia išgarsino savo žemę visoje Europoje.

ypatybė buvo ta, kad jie sugebėjo reikalui esant skubiai susivienyti ir pasipriešinti priešams. Pirmąkart jie tai pademonstravo Durbės mūšyje, kuriame sėkmingai įveikė Livonijos ordiną. Antrąkart – Žalgirio mūšyje.

Pasak A. Žebrausko, ruošiantis pastarajam mūšiui žemaičiams buvo skirta itin svarbi užduotis. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto bei Lenkijos karaliaus Jogailos kariuomenės prieš Žalgirio mūšį dar turėjo susijungti, todėl žemaičiams patikėta nukreipti Kryžiuočių ordino dėmesį imituojant pasienyje ketinimus pulti vokiečių žemes. Žemaičių kariai siekė tiek pabrūždyti pasienyje ir kryžiuočius suklaidinti, o Vytauto ir Jogailos kariuomenės tuo tarpu sėkmingai susijungė.

Garsiajame, ketverius metus trukusiame Konstanco susirinkime Žemaitijos atstovai irgi padarė tuometiniams Europos valdovams didelį įspūdį. Šiam susirinkimui pavyko prikalbinti tuo metu krikščionims vadovavusius tris popiežius atsisakyti savo pretenzijų į valdžią. Tuo momentu, kai apskritai neliko popiežiaus, žemaičių žemės buvo paskelbtos krikščioniškoms, o pirmasis žemaičių vyskupas buvo paskirtas būtent Konstanco susirinkime. Jis buvo vienintelis paskirtas susirinkimo, bet ne popiežiaus, vyskupas. Vėliau, kai jau buvo išrinktas naujas popiežius, jam liko tik patvirtinti žemaičių vyskupą.

Apie Žemaitijos buvusią teritoriją kalbama daug ir įvairiai. Pasak A. Žebrausko, daugelis pateikiamų esą faktų neturi jokio pagrindo, kaip pavyzdžiui tai, kad Žemaitija baigiasi Šiaulių miesto viduryje. Kažkada žemaičiai gyveno kur kas tolimesnėse žemėse – iki pat Nevežio upės, kurios kitame krante jau buvo Lietuvos teritorija.

Profesorius padėklamavo ir eilėraščių apie tai, kad Lietuvos simbolis žirgas nėjo per upę parpušioti žalesnės žolės, nes kitame jos krante sėdėjo... žemaitiška meška.

Anot A. Žebrausko, esminis dalykas yra tas, kad visais laikais Žemaitija buvo itin reikšmingas kraštas visai Europai, todėl buvo pripažįstamas didžiųjų šalių valdovų. Tačiau apmaudu, kad dabar jos reikšmė po truputį užmirštama, sumenkinama, o kartais istoriniai faktai ir iškraipomi.

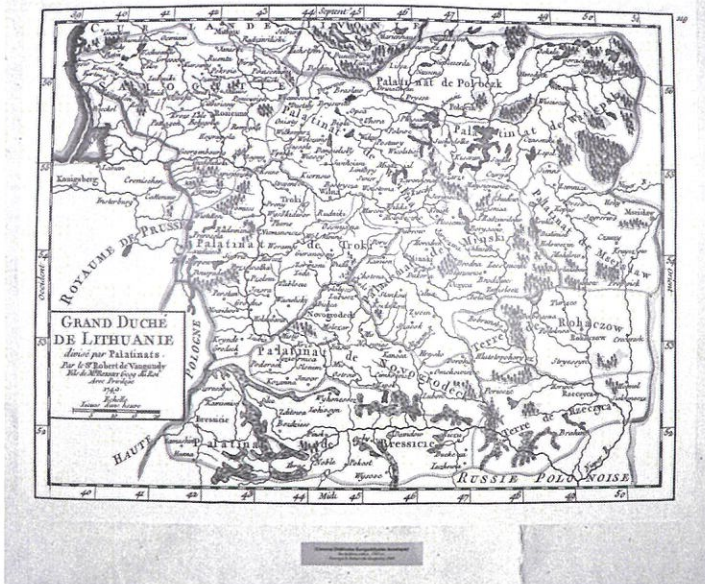
Klaipėdos regiono valstybės archyvo Telsių filialo vedėja Alma Jankauskienė papasakojo apie parodos atsiradimo idėją bei eksponatų paiešką ir atranką. Anot jos, paroda turi didžiulį grįžtamąjį ryšį.

Apie tai liudija ir profesoriaus parodyta 1917 metų fotografija, kurioje nusifotografavo tuometinė Lietuvos taryba. Už žmonių nugarų ant sienos pakabinta istorinė Lietuvos vėliava, kurios vienoje pusėje yra Lietuvos herbas su Vyčiu, o kitoje – Žemaitijos herbas su Meška. Tačiau egzistuoja ir kita identiška fotografija, tik vietoj žemaitiškos Meškos antrajame herbe irgi puikuojasi Vytis.

Kad Žemaitija buvo išskirtinis regionas, pasak A. Žebrausko, neleidžia abejoti ir įvairių anuometinių valdovų suteiktos privilegijos. Pagal jas galima drąsiai spręsti, jog Žemaitija visada turėjo visapusišką autonomiją su išskirtinėmis teisėmis. Jų pažeisti ar nepripažinti nedrįšęs niekas.

Baigdamas paskaitą profesorius A. Žebrauskas paragino kretingiškius ne tik pasigrožėti senovės kartografo kūriniams, bet suradus žemėlapiuose Žemaitijos vardą pamąstyti, kodėl jis ten yra ir kokią ypatingą reikšmę mūsų kraštas turėjo visai Europai, kad ne tik jo pavadinimas, bet ir ribos buvo žymimos šimtmečiais.

Žemaitiškas dainas parodos atidarymo dalyviams dainavo Kretingos kultūros centro folklorinis ansamblis „Gervelė“.

Senoviniuose žemėlapiuose Žemaitija pažymėta kaip lygiavertis regionas tarp visų didžiųjų Europos valstybių.